

PERCEPTIV KÓRINISTI SHÓLKEMLESTIRIW

Nug'manova Xurliman

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq

Mámleketlik universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21189644>

Annotaciya: Usı maqalada perceptiv kórinistiń qáliplesiw procesi, onıń kognitiv strukturalar menen baylanısı hám sırtqı ortalıqtan alınǵan informaciyalardıń dáslepki qayta isleniw mexanizmleri tallanadı. Sonıń menen birge, idrok etiwdiń tutaslıǵı, turaqlılıǵı hám strukturalılıǵı máselelerine ilmiy jantasıwlar keltirilgen.

Gilt sóz: fon, perceptiv obraz, diqqat, «kognitiv karta», uqsaslıq, qabıl etiw

Аннотация: В данной статье анализируется процесс формирования перцептивного образа, его связь с когнитивными структурами и механизмы первичной обработки информации, полученной из внешней среды. Вместе с тем, представлены научные подходы к вопросам целостности, константности и структурности восприятия.

Ключевые слова: фон, перцептивный образ, внимание, «когнитивная карта», сходство, восприятие.

Abstract: This article analyzes the process of perceptual image formation, its connection with cognitive structures, and the mechanisms of primary processing of information received from the external environment. Furthermore, scientific approaches to the issues of integrity, constancy, and structurality of perception are presented.

Keywords: background, perceptual image, attention, "cognitive map", similarity, perception.

Perceptiv process — bul góne sezim aǵzalardan kiretuǵın qızıqtırıwshılardıń (stimullardıń) mıyda tutas bir obraz retinde sáwleleniw bolıp tabıladı. Bul process tek ǵana elementar sezimlerdiń jıyındısı emes, bálkim subyekt tárepinen obyektlerdiń mánisli túsiniwi hám interpretaciya qılınıwıdır. Perceptiv kórinisti shólkemlestiriw kognitiv psixologiyanıń oraylıq máselelerinden biri esaplanadı.

Perceptiv shólkemlestiriwdiń tiykargı nızamlılıqları

Gershtalt psixologiyasınıń tiykarların salǵan ilimpazlar (M. Vertgeymer, K. Koffka) idrok etiwdiń bir qansha fundamental nızamlılıqların ashıp bergen. Perceptiv kórinis qáliplesip atırǵanda mıy tómendegi principiierge tayanadı:

Obraz hám fon (Figure-Ground): Perceptiv maydan hámme waqıt eki bólimge ajıraladı. Diqqat mánzilindegı obyekt "obraz" retinde, onıń átirapındaǵı jay bolsa "fon" retinde qabıllanadı.

Jaqlılıq (Proximity): Bir-birine jaqın jaylasqan obyektler sanada bir top qabıllanadı.

Uqsaslıq (Similarity): Forması, reńi yamasa kólemi uqsas bolǵan elementler bir strukturaǵa birlesedi.

Tutaslıq (Closure): Inson sanası shegaraları ashıq qalǵan yamasa tolıq bolmaǵan sızıqlardı óz-ózinen toltırıp, tutas bir forma retinde kóredi.

Perceptiv obrazdıń qásiyetleri

Perceptiv kórinistiń sapalı shólkemlestiriliwi onıń tómendegi qásiyetleri menen belgilenedi:

Qabıl etiwdiń turaqlılıǵı (Constancy): Sırtqı sharayatlar ózgerse de (mısalı, jaqtılıq yamasa aralıq), obyektlerdiń reńi, kólemi hám formasın turaqlı túrde qabıllaw qábileti.

Mánislilik (Meaningfulness): Insan hár qanday qabillangan obrazdı óziniń ótken tájiriybesi hám bilimi menen baylanıstırıp, oǵan mánis beredi.

Tanlamalılıq (Selectivity): Sırtqı dúnyadaǵı kóplegen stimullar arasınan subyekt ushın eń áhmiyetli bolǵanların ajratıp alıw procesi.

Kognitiv mexanizmlerdiń roli

Perceptiv kórinisti shólkemlestiriwde joqarı dárejeli kognitiv procesler — yad, oylaw hám diqqat turaqlı túrde qatnasadı. Sensor informaciya mıǵa kelip túsken waqıtta, ol subyektniń "kognitiv kartası" menen salıstırıladı. Bul process "tómenden joqarǵa" (bottom-up) hám "joqarıdan tómengge" (top-down) procesleriniń sintezi arqalı ámelge asadı.

Perceptiv kórinisti shólkemlestiriw — bul tek ǵana biologiyalıq process bolmay, bálkim insannıń intellektual iskerligi menen bekkem baylanıslı kúrdeli psixologiyalıq fenomendir. Idrok etiw mexanizmlerin tereń úyreniw tálim procesinde materiallardı durıs beriw, kórsetpeli qurallardan nátiyjeli paydalanıw hám kognitiv tolıǵıwdıń aldın alıwda úlken áhmiyetke iye.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'oziyev E.G'. Psixologiya (Umumiy psixologiya). – Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati", 2010.
2. Maklakov A.G. Общая психология – Санкт-Петербург: Питер, 2016.
3. Robert S. Feldman. Understanding Psychology – McGraw Hill, 15-nashr, 2021.
4. Atkinson & Hilgard. Introduction to Psychology (Psixologiyaga kirish).
5. Cengage Learning, 16-nashr, 2014.
6. Rubinshteyn S.L. Основы общей психологии – Санкт-Петербург: Питер, 2002.